

ТОВАЗ

Мета-език на детето
със специфични потребности

**МОНИКА БОГДАНОВА
КРЪСТИНА ТОДОРОВА
ЕЛИСАВЕТА ПЕТКОВА**

**ТОВАЗ – МЕТА ЕЗИК НА ДЕТЕТО
СЪС СПЕЦИФИЧНИ ПОТРЕБНОСТИ**

София, 2014

**Със специална благодарност на
Пламен Мотев, Станислава Енева и Василена Харизанова, които ни се довериха и
имаха търпението да преоткрият децата и общуването.**

Благодарение на тяхното доброволчество идеята за пиктограмите оживя!

Тази книга не би била факт без финансовата подкрепа на Министерството на образованието, младежта и науката, Фонд „Научни Изследвания”, конкурс „Млад учен 2011” – „Модел за работа с деца с церебрална парализа – структуриране и апробация”, реализиран в партньорство между СУ „Св. Климент Охридски” и Специализираната болница за долекуване, продължително лечение и рехабилитация на деца с церебрална парализа „Света София”.

© Моника Богданова, Кръстина Годорова, Елисавета Петкова – автори, 2014

© доц. д-р Цецка Коларова, рецензент

Редактор: Светозар Ненчев

Художници: Пламен Мотев, Станислава Енева, Василена Харизанова

Корица: Пламен Мотев

ISBN 978-619-160-323-7

Издавателство „Авангард Прима”

София, 2014

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
ДЕТЕТО И ОБЩУВАНЕТО – ПИКТОГРАМИТЕ КАТО МЕТА-ЕЗИК	8
МАКАТОН	13
Блиссимволика	20
Картинно-символна комуникация	28
ПЕКС (Picture Exchange Communication System, PECS).....	30
Слонова памет.....	33
Стандартен американски код за информационен обмен	37
КАТЕГОРИИ	
Общуване и правила	
Емоции, усещания, преживявания	
Тяло и облекло	
Храна и вкусове	
Дом и семейство	
Природа и време	
Свободно време	
Училище и транспорт	
Услуги и професии	
Предлози, наречия и прилагателни	

УВОД

Чрез намирането на механизми за подпомагане на децата да общуват се подобрява качеството им на живот, те се вписват в света на възрастните, разбират го, сменя се напрежението от неразбирането. От своя страна това им дава възможности за образование, социален живот, създаване на приятелства и независимост.

Алтернативната и допълващата реч има за цел да се използват способностите на човек, за да се компенсират трудностите да общува, когато речта липсва или е затруднена поради неясен, неразбираем говор.¹

Всички ние използваме аспекти от т.нар. алтернативна и допълваща комуникация (Augmentative and Alternative Communication) понякога – например помахане вместо „Довиждане!”, посочване на снимка и т.н. Тя е набор от инструменти и стратегии за решаване на ежедневни комуникативни предизвикателства. Комуникацията може да приема различни форми като например: реч, поглед, текст, жестове, изражения на лицето, допир, жестомимичен език, символи, картини, реч, „говорещи устройства”, и т.н. Използването на различни форми за комуникация се основава на контекста и на този, с когото се общува. Ефективната комуникация се случва, когато намерението и смисъла за един се разбира от друг – формата е по-малко важна от успешното разбиране на съобщението.

Алтернативната и допълваща комуникация се отнася до използването на помощни средства или техники, които подкрепят общуване, когато стандартните средства и методи (като речта) не са достатъчни.² Тя има много форми – от сложни електронни устройства до прост набор от предмети. Тези системи са строго индивидуализирани, като от голямо значение при избора на система и последващия успех при използването ѝ имат различни фактори като например – възраст, особености на увреждането, причини и развитие, особености и изисквания към средата.

Терминът „допълващ” се свързва с общата функционалност на комуникационната система на детето, включително:

- комуникативна техника (например реч, мануални знаци, физически дъски);
- набор от символи или системи (например блиссимволика, жестомимика);
- комуникация/взаимодействие (например искания/запитвания, разговори).

Предназначението на подпомогнатата комуникация се отнася до всички техники, при които се използва физически предмет или устройство, като например техники, използващи комуникационни „говорещи програми” или други механични или електрически апарати. За разлика от тях, неподпомогнатата комуникация включва всички изразни техники, които не изискват физически средства – например мануални, жестомимични, мануални/визуални, знаци или лицева комуникация (мимика), както и елементи на устната реч.

Много хора с комуникативни затруднения използват снимки/картини и/или пиктограми – дума-символ за предмет, емоция или дейност, който активира и зрението във възприемането на информация, по-лесно води до разбиране чрез онагледяване, показва схематично последователност от действия.

В Англия например са разработени комуникативните системи като Signalong и MAKATON (основавани на английския жестомимичен език, British Sign Languages) в подкрепа на комуникацията на възрастни и деца с комуникативни и обучителни затруднения, аутизъм и други специфични потребности. Тези системи комбинират думи, жестове и снимки като поддържат речта, без да са алтернатива на словото.

Символите са изображения, които се използват в подкрепа на текста, което прави смисъла по-ясен и по-разбираем. В този смисъл, те трябва да бъдат приети от детето, семейството, общността, организациите, за да бъдат разпознаваеми и стандартизирани.

При разработването на система е необходимо да няма двузначност на пиктограмата или

¹ Причините са различни (церебрална парализа, нараняване на главата, психоза, когнитивни увреждания и т.н.).

² Pastorino, M. et al (2013). Design and development of augmentative and alternative digital home control interface. *Journal of Accessibility and Design for All*, 3/2013.

при обучението на детето тя да се сведе до едно значение – децата разбират метафората на следващ етап от развитието си: „Няма да ти подам ръка!”, например, първоначално се разбира директно. В началото те усещат посланието, интонацията, тона и сякаш по интуиция разбират неясните думи, особено когато не са били назовани, обяснени и показани. При научаването на нови думи и разширяването на активния речник, специалистът трябва да бъде наясно с познатите думи.

Чрез пиктограмите могат да се:

- разработят визуални схеми – в зависимост от потребностите на детето може да се започне само с използване на една пиктограма и с времето да се покаже последователност от действия, преживявания;
- изготви дневен/седмичен режим – прикрепени към стената, върху изработени от дърво или картон ленти с място за 5 или 6 пиктограми или върху велкро и да се ламинират в личен дневник за всяко дете (Виж Картина 1-3). Графикът описва събитията от деня, в които ще участва детето – то го вижда в началото на учебния ден и след като всяка дейност е завършена, отмята със символ или показва по друг начин, че събитието е завършено.

При използването на пиктограми:

1. Започнете с думи-пиктограми от ежедневието.
2. Говорете бавно – на детето е необходимо определено време, за да направи връзка между чуто-видяно-не/познато.
3. Кажете думата кратко и ясно като показвате съответен предмет.
4. Използвайте жестове, които можете да измислите на момента – жестовете са естествен начин за комуникация и всички ние използваме жестове, езика на тялото, за да общуваме. С помощта на жест се подкрепя думата, давайки визуални следи за това, което се казва.
5. Ако започвате да използвате символите въкъси е важно да се опитате да използвате пиктограми, които се използват в училище и са избрани в зависимост от актуалната потребност от общуване на детето и неговите затруднения (пиктограма „правила” например за въвеждане на ред и спазването му от детето).
6. Въведете пиктограмата в реална ситуация, за да бъде научена естествено и в контекст. Може да разлепите пиктограми на определени предмети, за да ги свърже по-лесно детето. Няма последователност при научаването.
7. Общуването през емоцията и назоваването на емоционални състояния е трудно не само за детето – обяснете преживяното през тялото и усещанията му, разкажете приказка, припомнете ситуация.

При създаването на системата ТОАз (Така Общувам Аз) бяха проучени практиките в Германия и Франция, както и всички представени в студийното проучване системи.

Предложените пиктограми биха могли да се адаптират към всяко дете, да се допълват с цветни картинки, за да може детето да разбере по-лесно смисъла и после да се добави жест, за да продължава да се развива.

Изисква се творчество, сензитивност, търпение и упоритост, вдъхновение и преоткриване на Детето, Света и себе си.

Пожелаваме Ви успех!

От авторите